

Prikazi, izvještaji, bilješke.

Tomistički filozofsko-teološki kurs.

O. Jacint Bošković.

Novim i dosta preradenim izdanjem dogmatike O. Hugona završava se filozofsko-teološki kurs, što ga je ugledni auktor, uz pripomoć dvaju svojih kolega izdao, a koji ćemo ukratko prikazati.

Malo je poznata našoj javnosti lijepa filozofija¹ učenog profesora na Angelikumu u Rimu, koja je u kratko vrijeme doživjela već treće izdanje. Auktor je namjeravao s tim djelom pružiti učenicima teologije i filozofije neku vrst propedeutike za teološku sumu sv. Tome. Pa zato se i ne bavi mnogo problemima moderne filozofije i nije mu glavno, da pobije sisteme protitomističke. Jedini je njegov cilj taj, da prikaže učeniku prve i elementarne pojmove tomističkog sistema. Stoga i obrađuje sa jednakom dubinom i jasnoćom spekulativna pitanja, tumači s osobitom marljivošću skolastične aforizme i uvodi malo po malo učenika u sve dublje razumijevanje skolastike.

Zasluga je auktorova, što je ne samo nastojao obnoviti principe Andeoskog Naučitelja, nego i uvesti pravi filozofski metod samog Aristotela. Zabacuje najprije razdiobu filozofije, što je daju neki moderni skolastici. Po njima bi se realna filozofija dijelila na metafiziku generalnu i metafiziku specijalnu. Pod uplivom Wolffa ti skolastici faktično identificiraju metafiziku sa samom filozofijom. Metafizika generalna bi se morala podučavati odmah iza logike. U njoj bi se imali rastumačiti generalni principi, koji se poslije apliciraju na metafiziku specijalnu (Kosmologija, Psihologija i Teodiceja). Kako dokazuje auktor, to nije nipošto pravi skolastički metod. Već je Aristotel tvrdio (Metaph. L. I. c. 1.), da je metafizika, kao najglavnija, najzadnja filozofska disciplina. U njoj se mora smiriti filozofsko istraživanje kao u svojoj svrsi. Svi ostali dijelovi filozofije moraju biti tako disponirani, da što bolje privedu filozofa tome cilju: posjedovanju metafizike »prve mudrosti«. Zato se ona mora najzadnja podučavati.

Baš je grehota, da ovu istinu mnogi od skolastičkih filozofa još dobro ne vide. Dok drže spekulativno opravdanom ovu tezu,

¹ Hugon O. P.: *Cursus Philosophiae Thomisticae ad theologiam doctoris Angelici propedeuticus* ed. III. Lethielleux, Paris.

praktično misle, da je neizvedljiva i da se protivi metodološkim principima. Ipak nam se čini, da je tradicionalna dispozicija dijevoja filozofije i praktično opravdana. Ona se temelji na samoj bitnosti ljudske spoznaje. Sigurno je naime, da je formalni objekat ljudske spoznaje bitnost materijalnih predmeta, i da nadsjetilne predmete ne možemo upoznati nego preko formalnog objekta (I. P. q. 88, a. I.). Kako možemo onda raspravljati o apstraktnim metafizičnim pitanjima, ako prije nemamo jasne pojmove naravne filozofije? Naravni red zahtijeva, da se popnemo do nadsjetilnih predmeta preko sjetilnih; da prije traktiramo ono, što nam je lakše i što prije shvaćamo. Jer metafizične i božanske stvari poznajemo jedino preko fizičnih pojmova, u koliko odstranjujemo od njih sve ono, što je nesavršeno i što pripada materiji bilo kao njezina bitnost, bilo kao njezino svojstvo. Jasno je pak, da moramo shvatiti bitnost nekog predmeta, prije, nego ostranimo od njega nesavršenstvo. Moramo tako prije shvatiti, što je fizično kretanje (*m o t u s*), ako hoćemo i malo razumjeti metafizični prelaz mogućnosti u čin. To je O. Hugon dobro shvatio i prema tomu uredio svoj izvrsni priručnik.

Zaliti je samo, što ugledni pisac nije povukao sve konsekvencije svog uvjerenja. Postavlja naime i on nekoje traktate, gdje im zapravo nije mjesto. Tako nam se čini, da je neispravno identificirati kritiku sa logikom. Njezino je pravo mjesto u metafizici. Tamo spada također i traktat o stvorenju svijeta (u teodiceju), a ne u kozmologiju, dok bi se naprotiv traktati o ljudskoj spoznaji i volji morali prenijeti iz metafizike u psihologiju, kako to čine Aristotel i sv. Toma. Ali te malene opaske ne mogu da umanje veliku vrijednost lijepog ovog manuala, koji se odlikuje mnogim vrlinama. Lakoća stila i velika jasnoća, čine djelo sasna privlačivim. Premda se uvijek služi skolastičkom formom razglabanja, ipak to čini tako glatko, da se djelo čita s užitkom. Zabacuje preveliki formalizam silogiziranja, koji inače upotrebljavaju neki moderni priručnici. Da dokažu jednu tezu nagomilavaju često silogizam povrh silogizma tako, da se čitalac ne može ni da snađe u tom moru silogizama. O. Hugon ne usvaja tako zapletenog dokazivanja, već se služi bistrim, lakim, shvatljivim i jednostavnim stilom, kao i svi veliki skolastici.

Kao uvod u dogmatiku služi monumentalno djelo O. Garrigou-Lagrange-a: *De Revelatione*². Da bude učenicima što zgodnijim manualom, držao je potrebnim preurediti ovo treće izdanje, skrativši veliko djelo od preko 1000 stranica, što je moguće više. Tako je djelo izašlo mnogo kraće i mnogo preciznije. U njemu raspravlja najprije o bitnosti, mogućnosti i potrebi objavljenja. Sa dubokom metafizikom pobija zablude agnosticizma, racionalizma i

² Garrigou-Lagrange, O. P.: *De Revelatione per Ecclesiam Catholicam proposita*. Ed. III. Romae 1925.

panteizma, braneći objektivnu vrijednost prvih filozofskih principa. Dokazavši ne samo mogućnost, nego i faktičnu opstojnost vrhunarnog reda, opredjeljuje precizno njegovu narav, luči ga bitno od naravnog reda i pokazuje njegovu veličinu. Osobito je zanimiv spekulativni traktat o činu vjere. Auktor decizivno determinira diskutirano skolastično pitanje o bitnoj vrhunarnosti čina vjere. Nakon što je odredio mogućnost čudesa, utvrđuje vrijednost motiva za dokazivanje vrhunarnosti objavljenja. U drugom dijelu prelazi na promatranje samog fakta revelacije. Dokazuje božanstvenost njezinog izvora i zaključuje djelo naglasujući dužnost pojedinca i države, da prigrlje božansko objavljenje.

Djelo učenog auktora možemo blobodno ubrojiti u klasičnu literaturu katoličke apologetike. Odlikuje se dubinom opažanja, personalnošću novih ideja i sigurnošću dokazivanja. Auktoru je teologija sv. Tome i Aristotelova metafizika tako familiarna, da ih znade zgodno i sigurno primijeniti svim pitanjima. S osobitom okretnošću i sigurnošću rješava teške probleme te svojom jedrom argumentacijom zadovoljava svakog objektivnog istraživača.

Drugi dio apologetike obradio je O. Schultes.³ Njegovo svestrano poznavanje patristike i skolastike čini ovaj traktat o Crkvi veoma zanimivim. Tu i tamo uklapa po koji citat svetih Otaca, koji zasladuje suho skolastično argumentiranje. Premda, djelo nema tako velike originalnost, ipak će mnogo koristiti za što dublje razumijevanje bitnosti katoličke crkve.

Originalnije je drugo djelo auktorovo,⁴ u kojemu raspravlja o modernom problemu, evoluciji dogmata. Djelo ima svoju osobitu važnost i stoga, što je jedno od prvih katoličkih priručnika o ovom predmetu. Auktor daje u prvom dijelu (str. 1—44) katoličku definiciju dogme, pa brani taj pojam proti svim drugim heretičkim poimanjima dogme. U drugom dijelu (44 —209) raspravlja o samom predmetu razvijanja objavljenja. Da rastumači i zgodnije riješi moderni problem evolucije, dijeli objavljenju istinu na neposredno i posredno objavljenju. Prva je formalno objavljena u samoj sebi, dok je posredna naprotiv objavljena u nekoj drugoj istini, kao u svome uzroku, te je faktično samo virtualno objavljena. Istina, samo tako objavljena, ne može se nipošto definirati. Formalno pak objavljeno može biti opet na dva načina. Kada je nešto objavljeno riječima, koje »vi sua e significationis« sadržavaju neku istinu, velimo, da je objavljena *explicite*. Ako je naprotiv izražena »terminis aequivalentibus vel aequipollentibus«, velimo da je objavljena samo *implicite* (str. 167—8). I eto tu se nalazi tumačenje dogmatičke evolucije. Ako nešto, što je samo »implicite« u revelaciji, prelazi u »explicite«, postaje nova

³ Schultes: *De Ecclesia Catholica* ed. Lethielleux. Paris.

⁴ Schultes: *Introductio in historiam dogmatum*. ed. Lethielleux, Paris.

dogmatička definicija. Dogmatička se dakle evolucija sastoji u tome, što neka istina objavljena samo ekvivalentnim terminima prelazi i definira se vlastitim pojmovima.

Kako se vidi, tu se Schultes razilazi od svoga glavnog protivnika Marin-Sola.⁵ Za M.-Solu to tumačenje nije dostatno, i stime se ne može nipošto rastumačiti razvijanje dogmatičnih istina. To bi bila evolucija samo nominalna bez ikakvog realno-konceptualnog razvijanja, kako to inače opažamo u crkvenoj povijesti. Pa zato M.-Sola, da riješi taj problem, dijeli objavljenu istinu na »implicitite« i »explicitite«. Drugu opet dijeli na formalno i virtualno objavljenu. Za njega je formalno objavljena istina ono, što O. Schultes zove »implicitite« objavljenom. Marin-Sola tumači evoluciju dogme sa virtualno objavljenim istinama; t. j. kada nešto, što je samo virtualno objavljeno, prelazi preko striktno teološke konkluzije u formalno ili »explicitite«, nastaje nova dogmatska definicija. Radi toga M.-Sola tvrdi, da se može definirati teološka konkluzija. Dapače razvijanje dogme u pravom smislu nastaje jedino preko virtualne revelacije, koju upoznajemo s teološkim razglabanjem (teološkom konkluzijom).

Stvar je dakle dosta diskutirana, tako da je i teško dati stalan i definitivan sud u ovako zapletenim problemima. Izgleda, da nema stvarne razlike među njima, i da sve nespornost dolazi od komplicirane terminologije. Tko ipak želi malo bolje proučiti pitanje, može se poslužiti lijepim djelom O. Schultesa, gdje će naći dobrih informacija.

Novo izdanje svoje dogmatike razdijelio je O. Hugon na tri sveska. Ovo je izdanje dosta umnoženo i prerađeno. Bilo mu se s pravom zamjerilo, što je nekoje važne traktate dogmatike, kao o stvorenju, čovjeku i t. d. bio izostavio. Taj je nedostatak nastojao popraviti u ovome izdanju. Zasluga je auktorova, što je uz duboku tomističku spekulaciju znao tako lijepo spojiti historičnu argumentaciju. Nastoji uvijek da spekulativnu argumentaciju potkrijepi lijepim citatima svetih otaca, koji čine ugodnijim čitanje ovako visokih i apstraktnih problema. A lakoća stila i glatkoća forme privlače.

Prvi svezak⁶ sadržaje traktate o Bogu, anđelima, stvorenju i čovjeku. S osobitom su pomnjom obrađeni traktati o Bogu i anđelima. Dapače, govoreći o anđelima, možemo slobodno ustvrditi, da je ovo jedini moderni priručnik, koji tako opširno, tako svestrano i tako duboko raspravlja o uzvišenom predmetu andeoske naravi. Na punih 200 stranica razvijaju se logičnom nuždom usko među-

⁵ Marin-Sola, O. P.: La Evolucion homogenea del Dogma Catolico, Biblioteca de Tomistas espagnoles, Madrid 1923. To je magistralno djelo prevedeno na francuski: L'evolution homogene du Dogme catholique, Fribourg (Suisse) 1924.

⁶ Hugon O. P.: Tractatus dogmatici vol. De Deo uno et Trino, Creatore et Gubernatore, De angelis et De Homine. Ed. Parisiis.

sobno spojene konkluzije, a sve se oslanjaju na bitnosti andeoske naravi, u koliko je biće imaterijalno. Nisu manje razvijeni traktati o Bogu. Samo nam se čini, da bi traktat o presv. Trojstvu morao biti nešto više obraden. Izostavljena su nekoja spekulativna pitanja, koja su inače mnogo potrebna za dobro razumijevanje najglavnijeg i najuzvišenijeg Otajstva naše vjere.

Drugi svezak⁷, isto tako opsežan kao i prvi, počinje s traktatom o istočnom grijehu. Auktor je u svim konkluzijama strogo tradicionalan. Pa zato i ne pripušta nove teorije modernih tomista u ovom pitanju. Drži, da je Adam bio ne samo glava čovječanstva u naravnom smislu, već i u svrhunaravnom. U koliko je bio podignut na vrhunaravni red, bio je naša glava, i tako prouzročio sa svojim grijehom našu propast. U traktatu o milosti dobro određuje razliku tomističkog i molinističkog stanovišta, te će svatko moći dobiti jasne pojmove o ovom pitanju. U traktatu Utjelovljenja tumači formalnost osobnosti po kard. Kajetanu. Po toj je nauci osobnost terminacija naravi. Razlikuje se realnoj i od bitnosti i od bića (esse). Nije prosta negacija. Naprotiv je ono, što je najplemenitije u čovjeku. To stanovište ne prihvaćaju svi tomisti, već zabacuju »termin« kardinala Kajetana. Na svršetku auktor obrađuje tezu o Kristu Kralju i tumači razloge nove svečanosti u čast Krista.

Nadamo se, da će i treći svezak skoro izaći. Tako ćemo imati potpun tomistički kurs teologije i filozofije. Ova djela su osobito pohvaljena od Pija X., Benedikta XV. i Pija XI., te vruće preporučena svinia onima, koji se pripravljaју za svećenički stalež. Po njima će naši mladi teolozi dobiti dobar i bistar pojam tomističkog sistema, pa će, upućeni u prvim elementima nauke, moći poslije sami posegnuti za izvornim djelima velikog Akvinjanina.

Neke opaske o evoluciji religije.

U. Talija.

Da li se čovjek od rudimentalnog religioznog tipa postepeno razvijao — kao što neki vole tvrditi, da se razvio u fizičnomu, umnomu i moralnomu pogledu — dok je dosegao do sadanjega religioznog stadija? Da li savršeni religiozni stadiji u povijesti čovječanstva nužno pretpostavljaju, da su im predišli manje savršeni? Da li je fetičizam embrion, odakle je proklijao monoteizam, ili se možda dogodilo obrnuto? — Ova su pitanja od vjeka privlačila pažnju jačih duhova.

Sv. se Pavao u svojoj poslanici Rimljanima dotiče ovoga pitanja. Govoreći o poganima piše: »*e t m u t a v è r u n t g l o r i a m*

⁷ Hugon O. P.: vol. II. De Peccato Originali, de Gratia, De Verbo Incarnato. Ed. V. Parisiis.